

Katarzyna Zagórska
Adam Mickiewicz University in Poznań
kzagorska@o2.pl
ORCID: 0000-0002-2015-8046

Data przesłania tekstu do redakcji: 30.01.2021
Data przyjęcia tekstu do druku: 05.05.2021

Nazwy zwierząt w słownictwie dziecięcym. Badania frekwencyjne

ABSTRACT: Zagórska Katarzyna, *Nazwy zwierząt w słownictwie dziecięcym. Badania frekwencyjne* (Animal Names in Children's Vocabulary. Frequency Studies). "Poznańskie Studia Slawistyczne" 21. Poznań 2021. Publishing House of the Poznań Society for the Advancement of the Arts and Sciences, Adam Mickiewicz University, pp. 17–32. ISSN 2084-3011.

The article aims to present the children's vocabulary in terms of the presence of animal topics. The author characterizes given issues on the basis of linguistic statistics research (volumes: H. Zgólkowa, K. Bułczyńska, *Vocabulary of kindergarten children*, Poznań 1987; H. Zgólkowa, *Vocabulary of kindergarten children 2010–2015*, Poznań 2016). The material used in two dictionaries was collected in the years 1980–1983 and 2010–2015. The frequency and range lists were analysed. In the examples described, animal names appear in language of the youngest speakers of Polish (2–7 years old). Animal topics may play a supportive role in linguistic, glottodidactic and natural education.

KEYWORDS: human-animal studies; linguistic statistics; frequency studies; linguistic education; children's language; animals

1. Wstęp

Rozwijające się od lat 70. XX w. *human-animal studies* (*animal studies*), początkowo obecne głównie w literaturze anglojęzycznej (Singer, 2004; Ogrodzka-Mazur, Błahut, 2017), łączą różne obszary naukowych poszukiwań w kontekście zainteresowania środowiskiem, przyjmując perspektywę ekologiczną. Od pewnego czasu filologia zyskuje nowe inspiracje, czerpiąc z odległych dyscyplin, także przyrodniczych. Przydatna w tych działaniach może być tematyka zwierzęca, ale też roślinna bądź hortiterapeutyczna (Henschke, 2017; Bykowska, 2017; Krzymińska, 2017). *Animal studies* mają charakter transdyscyplinarny (Bakke, 2011, 193; Łogoźna-Wypych, 2020, 348) i w takiej formie rozwijają się

w Polsce¹. Ciekawe wydaje się zastosowanie na ich potrzeby narzędzi językoznawczych.

W kontekście ewoluujących badań istotna dla niniejszego opracowania stanie się statystyka językowa, przedstawiona w ujęciu konfrontatywnym. Przedmiotem opisu będzie polszczyzna dzieci, a szczególnie nazwy zwierząt obecne w ich wypowiedziach. Oprócz kryterium wieku przyjęto również kryterium tematyczne – animalistyczne, ponieważ sprofilowane w ten sposób słownictwo towarzyszy już najmłodszym użytkownikom języka – dzieciństwo stanowi czas kształcenia w rodzinie, środowisku rówieśniczym, w przedszkolu, na zajęciach edukacyjnych. Za pomocą metody ilościowej analizie poddany zostanie zasób leksykalny wyekscerpowany z dwóch opracowań: *Słownictwo dzieci w wieku przedszkolnym* (Zgółkowska, Bułczyńska, 1987) oraz *Słownictwo dzieci w wieku przedszkolnym w latach 2010–2015* (Zgółkowska, 2016). Materiał umożliwi analizę porównawczą dzięki zestawieniu badań prowadzonych w odstępie trzydziestu lat.

Celem opracowania jest wyłonienie ze słowników frekwencyjnych leksyki o tematyce zwierzęcej. Wybór kryterium wiąże się z kształceniem językowym, w którym występuje tak sprofilowane słownictwo. Zwierzęta zajmują poczesne miejsce w edukacji, podobnie jak w życiu rodzinnym lub społecznym. Wyłonione dane zilustrują i pozwolą opisać zasób słownictwa najmłodszych użytkowników polszczyzny. Wyniki badań frekwencyjnych mogą w przyszłości pomóc skorelować metody pracy wychowawczej i dydaktycznej z kompetencjami oraz rozwojem językowym dziecka (Zgółkowska, 1986). Potrzebę przeprowadzenia odpowiednich analiz dostrzegano już pół wieku temu:

Jeżeli chodzi o słownik, jakim powinniśmy się posługiwać w rozmowie z dziećmi w różnym wieku oraz w książkach drukowanych, przeznaczonych dla uczniów na różnym poziomie nauczania, to jak dotąd brak jest rzeczowych i ścisłych danych, które by ustaliły, jakie wyrazy i terminy są w danym wieku i na danym szczeblu nauczania rozumiane [...], a które są tak mało znane, że albo należy ich unikać, albo też trzeba je

¹ V. „Zoophilologica. Polish Journal of Animal Studies” – „pierwsze i, jak dotąd, jedyne w Europie Środkowo-Wschodniej czasopismo naukowe poświęcone szerokim zagadnieniom kulturowym i społecznym w perspektywie human-animal studies”, cyt. za: <https://journals.us.edu.pl/index.php/ZOOPHILOLOGICA>. 10.04.2021.

umyślnie objaśniać, wprowadziwszy je do toku nauczania i do podręcznika (Szuman, 1968, 32).

Pierwotnie podjęto je w odpowiedzi na postulaty konieczności przeprowadzenia badań frekwencyjnych nad słownictwem dzieci (Zgółkova, Bułczyńska, 1987, 3), ówczesnie spełniając potrzeby psycholingwistyki rozwojowej, a dziś logopedów, nauczycieli, rodziców. Potrzeby te się zmieniają, wspierają bowiem rozwój, stymulują mówienie, poszerzają zasób słownictwa – przede wszystkim w kształceniu językowym, ale i, co stanowi *novum*, tematycznym, na przykład sprofilowanym przyrodniczo. Mogą również służyć pomocą w kształceniu dzieci uczących się języka polskiego jako obcego. Potrzebne są zatem leksykony czy słowniki minimum dla uczniów oraz całych rodzin (polskich, polonijnych, mieszanych) w celu komunikacji z najmłodszymi użytkownikami polszczyzny. Jak twierdzi Grzegorz Rudziński (2002, 93), metody statystyczne mogą być pomocne przy ustalaniu zasobów słownikowych dla poszczególnych poziomów nauczania i programowania jego procesów. Omawiane publikacje tę lukę uzupełnią, zwracając uwagę na wypowiedzi, które „zawierają tzw. czynne słownictwo dzieci przedszkolnych, tzn. te wyrazy, które dzieci nie tylko rozumieją, ale potrafią nimi spontanicznie i samodzielnie się posługiwać” (Zgółkova, Bułczyńska, 1987, 5).

2. Zwierzęta w badaniach frekwencyjnych

W celu sprawdzenia, jakiego słownictwa nazywającego zwierzęta używają dzieci, zastosowano statystykę językową. „Druga połowa XX wieku to okres bardzo dynamicznie rozwijających się badań frekwencyjnych nad słownictwem czynnym używanym we współczesnej polszczyźnie” (Zgółkova, 2016, 9). Zbadano wówczas pięć wersji stylistycznych jej pisanej odmiany na podstawie wiadomości prasowych, tekstów popularnonaukowych i publicystycznych, prozy artystycznej oraz dramatu, wydanych w pięciu tomach opracowania *Słownictwo współczesnego języka polskiego. Listy frekwencyjne* (Kurcz, Lewicki, Sambor, Woronczak, Maślowski, 1974–1977).

Dzięki studiom Haliny Zgółkowej oprócz współczesnej polszczyzny mówionej (Zgółkova, 1983), polskich tekstów rockowych (Szymoniak,

Zgółka H., Zgółka T., 1991) i poetyckich (Zgółkowie, 1992) statystycznie zostało również opracowane słownictwo dzieci w wieku przedszkolnym (Zgółkowa, Bułczyńska, 1987). Swobodne wypowiedzi zarejestrowane w latach 1980–1983 stanowiły podstawę transkrypcji 200 000 wyrazów, z których wyłoniono próbę 100 000 słów w celu opracowania słownika zawierającego 6123 hasła oraz 15 863 słowoformy. W badaniu uczestniczyło 652 dzieci w wieku 3–7 lat, pochodzących z całej Polski (Zgółkowa, Bułczyńska, 1987, 5–6, 8). Kontynuowano je po trzech dekadach, już w kolejnym pokoleniu, u początku XXI w. „Obecny słownik powstał na podstawie korpusu tekstów zawierających dwa miliony użytych wyrazów” (Zgółkowa, 2016, 10). „Z tekstów o objętości 100 000 wyrazów otrzymano słownik zawierający 7183 hasła i 17 919 słowoform” (Zgółkowa, 2016, 14). Przebadano 2586 dzieci z całej Polski w wieku 2–6/7 lat, które nie rozpoczęły jeszcze instytucjonalnej nauki szkolnej (Zgółkowa, 2016, 10). Rejestrowano wypowiedzi spontaniczne, nie stosowano pytań testowych (Zgółkowa, 2016, 11). „Tematyka [...] w zgromadzonym materiale jest bardzo zróżnicowana: od mówienia o najbliższych [...], pracy na wsi [...], karmienia zwierząt [...] aż po [...] osobiste rozważania [...], a także wyrażanie swoich poglądów” (Zgółkowa, 2016, 13).

Publikacje źródłowe stanowią obszerne opracowania, *Słownictwo dzieci w wieku przedszkolnym* liczy blisko 350 stron, a *Słownictwo dzieci w wieku przedszkolnym w latach 2010–2015* prawie 500, każdy tom zawiera listę frekwencyjną i rangową. Na podstawie tekstów o długości 100 000 wyrazów otrzymano słowniki, zawierające odpowiednio 6123 hasła, w tym 192 o tematyce zwierzęcej (1987) oraz – 7183 hasła, w tym 166 o tematyce zwierzęcej (2016). Z list frekwencyjnych, prezentujących materiał w układzie alfabetycznym (Zgółkowa, Bułczyńska, 1987, 17–323; Zgółkowa, 2016, 21–459), na potrzeby niniejszego opracowania wyekscerpowano słownictwo animalistyczne. Ze względu na obecność w artykułach hasłowych homonimii leksykalnej przyjęto kryterium semantyczne. Analizowano rzeczowniki pospolite, nie uwzględniono imion, nazw własnych oraz neologizmów, wyróżnionych za pomocą kwalifikatora *nlg*, np. *kozik* 1 *nlg* (1987).

Wyłoniony materiał uporządkowano według częstości użycia wyrazów. Wyróżniono zatem następujące grupy: $f > 100$, $f = 50–100$, $f = 40–49$, $f = 30–39$, $f = 20–29$, $f = 10–19$, a następnie $f = 9$, $f = 8$, $f = 7$, $f = 6$, $f = 5$, $f = 4$, $f = 3$, $f = 2$ i $f = 1$.

W wydaniu z 1986 r. frekwencję $f > 100$ mają dwa hasła, *kotek* ($f=114$) i *piesek* ($f=110$), a w późniejszym (2016) – tylko hasło *pies* ($f=125$), które występuje dwa razy częściej niż *kot* ($f=78$).

W przedziale między $f=50$ a $f=100$ znajduje się pięć haseł w tomie z roku 1987: *miś* ($f=98$), *pies* ($f=82$), *koń* ($f=76$), *wilk* ($f=69$), *zajaczek* ($f=52$) oraz trzy pochodzące z nowszych badań (2016): *kot* ($f=78$), *piesek* ($f=71$) i *kotek* ($f=54$). Widać wyraźny spadek użycia zdrobnień w najczęściej używanych nazwach zwierząt domowych, np. *kotek* (ze 114 do 54) oraz *piesek* (ze 110 do 71).

Hasła z frekwencją między $f=40$ a $f=49$ mają w 1986 r. trzy reprezentacje: *ptaszek* ($f=48$), *lis* ($f=45$) i *słoń* ($f=41$), a w 2016 r. cztery: *krowa* ($f=48$), *ryba* ($f=42$), *zwierzę* ($f=41$), *miś* ($f=40$). Pojawia się pierwszy hiperonim: *zwierzę*, a hasło *miś* ma niższą frekwencję niż *krowa* i *ryba*.

W grupie między $f=30$ a $f=39$ zanotowano trzy hasła w 1987 r.: *rybka* ($f=39$), *lew* ($f=37$), *pszczółka* ($f=37$), a w nowych badaniach tylko dwa: *kura* ($f=30$) oraz *konik* ($f=36$, co stanowi wynik sumaryczny, 29 użyczeń dotyczy zwierzęcia, a 7 figury szachowej).

W pierwszym słowniku frekwencję między $f=20$ a $f=29$ ma 10 haseł: *kot* ($f=28$), *królik* ($f=26$), *kaczka* ($f=25$), *konik* ($f=25$), *świnka* ($f=25$), *ptak* ($f=24$), *krowa* ($f=22$), *tygrys* ($f=21$), *króliczek* ($f=20$), *ryba* ($f=20$), a w drugim 7: *wilk* ($f=28$), *koń* ($f=26$), *dinozaur* ($f=24$), *kaczka* ($f=21$), *kogut* ($f=21$), *kucyk* ($f=20$, 'konik'), *królik* ($f=20$). Pojawia się jedna nazwa wymarłego zwierzęcia, *dinozaur*. W zestawieniu nie uwzględniono przenośnego znaczenia hasła *królik* jako 'król w szachach' ($f=6$).

W badaniach przeprowadzonych ponad 30 lat temu zanotowano 26 przykładów występujących z częstością $f=10-19$: *bocian* ($f=18$), *jeź* ($f=18$), *koziołek* ($f=18$), *żabka* ($f=18$), *kogutek* ($f=16$), *świnia* ($f=16$), *baran* ($f=15$), *kaczuszka* ($f=15$), *koza* ($f=15$), *zajac* ($f=15$), *kogucik* ($f=14$), *zwierzątko* ($f=14$), *biedronka* ($f=13$), *osa* ($f=13$), *sarenka* ($f=13$), *kura* ($f=12$), *wiewiórka* ($f=12$), *zwierzę* ($f=12$), *robak* ($f=11$), *krówka* ($f=10$), *kurczątko* ($f=10$), *mysz* ($f=10$), *myszka* ($f=10$), *wieloryb* ($f=10$), *żaba* ($f=10$), *żyrafa* ($f=10$), w tym dwa hiperonimy, *zwierzątko* i *zwierzę* oraz 25 hiponimów. Współcześnie zanotowano 21 haseł z taką częstością użycia: *świnka* ($f=18$), *krówka* ($f=17$), *rybka* ($f=17$), *byk* ($f=15$), *ptaszek* ($f=15$), *świnia* ($f=14$), *zwierzątko* ($f=15$), *mucha* ($f=13$), *słoń* ($f=13$), *dzik* ($f=12$), *kurka* 'ptak' ($f=12$), *lew* ($f=12$), *niedźwiedź* ($f=12$), *sarenka* ($f=12$), *myszka*

($f=11$), *ptak* ($f=11$), *wąż* ($f=11$), *motylek* ($f=10$), *pingwin* ($f=10$), *żaba* ($f=10$). W nowym materiale znajduje się 20 hiponimów oraz hiperonim *zwierzakto* w formie deminutywnej. Nie uwzględniono w niniejszym opracowaniu innego znaczenia hasła *kurka* niż 'ptak' (jak 'grzyb' $f=2$).

Grupa haseł z $f=9$ liczy 3 wcześniejsze przykłady: *dzieciol*, *łabędź*, *niedźwiedź* oraz 6 nowszych: *łabędź*, *małpka*, *pająk*, *tygrys*, *zajac*, *żabka*, jeden z nich, *łabędź*, się powtarza.

W obu opracowaniach zanotowano sześć ośmiokrotnych użyć: *kogut*, *lisek*, *motyl*, *mrówka*, *ślimak*, *źmija* (1987) oraz odpowiednio *foka*, *kurczak*, *małpa*, *osioł*, *ślimak*, *żyrafa* (2016). Jedno hasło, *ślimak*, się powtarza, a inne, jak *osioł*, w ogóle nie występuje w takiej formie w materiale z 1987, pojawia się za to zdrobnienie *osiołek*.

Wyodrębnione przykłady siedmiokrotnego użycia zawierają pięć haseł w publikacji z 1987 r.: *gołąbek*, *jeleń*, *małpa*, *małpka*, *mrówa* oraz 7 haseł w opracowaniu z 2016 r.: *biedronka*, *kurczę*, *mysz*, *orzeł*, *paw*, *renifer*, *szczur*. W nowszym tomie wyróżniono inne znaczenia hasła *biedronka*, jak *Biedronka* 'nazwa sklepu' $f=3$, oraz *Biedroneczki* 'tytuł piosenki' $f=1$, nie uwzględnione w niniejszym zestawieniu.

W opracowaniu sprzed ponad trzech dekad zanotowano 5 haseł z $f=6$ (1987): *baranek*, *jamnik*, *pszczola*, *mucha*, *rak*, a współcześnie (2016) dwa razy więcej, 10 haseł: *kangur*, *kurczaczek*, *osiołek*, *pszczola*, *pszczółka*, *panda*, *sarna*, *wiewiórka*, *żółw*, *żubr*.

Do 10 przykładów z $f=5$ należą: *baran*, *chomik*, *dzik*, *gęś*, *koziol*, *koźlątko*, *wąż*, *wielbłąd*, *wrona*, *wróbelek*, *żuk* (1987) oraz *jeleń*, *koza*, *prosiaczek*, *pingwinek*, *lis*, *owca*, *szczeniaczek*, *zajaczek*, *zebra* i hiperonim *zwierzak* (2016). Do hasła *prosiaczek* nie dodano jednego użycia w znaczeniu literackim: *Prosiaczek* 'bohater książkowy' $f=1$.

Czterokrotne użycia wystąpiły we wcześniejszych badaniach 12 razy, np. *chomiczek*, *kaczakto*, *kaczor*, *komar*, *lisica*, *misiaczek*, *orzeł*, *pingwin*, *sarna*, *wilczur*, *źmijka*, *żółw*, a w nowych badaniach 7 razy: *delfin*, *kaczakto*, *karp*, *mrówka*, *owieczka*, *szczeniak*, *żuk*.

Trislegomena liczą 15 przykładów: *gąsię*, *gąska*, *gołąb*, *hipopotam*, *kurczaczek*, *kurczaszek*, *kurczak*, *krokodyl*, *motylek*, *owieczka*, *pająk*, *robaszek*, *sowa*, *szczur*, *wróbel* (1987) oraz odpowiednio 11 przykładów: *baranek*, *bóbr*, *jelonek*, *kleszcz*, *krokodyl*, *lisek*, *nosorożec*, *owad*, *robal*, *szczupak*, *zwierzaczek* (2016).

W pierwszym tomie (1986) dislegomena występują 22 razy: *bociek*, *borsuk*, *cielaczek*, *daniel*, *jaskółka*, *jastrząb*, *kaczorek*, *kocica*, *kokoszka*, *koteczek*, *kotka*, *kukulka*, *niedźwiadek*, *papuga*, *psisko*, *sikorka*, *ślimaczek*, *słonik*, *słowik*, *stonka* (sic!), *zwierz*, *zwierzak*, a w drugim (2016) 32 razy: *gepard*, *gęś*, *gołąb*, *jaskółka*, *jaszczurka*, *kaczor*, *kaczuszka*, *kakadu*, *kotka*, *koziolatek*, *kret*, *kur*, *łoś*, *motyl*, *mróweczka*, *mrówkojad*, *orka*, *muszka*, *osa*, *pajaczek*, *papuga*, *puma*, *robak*, *suka*, *szczurek*, *tygrysek*, *welonek*, *ryba*, *wielbłąd*, *wiewiór*, *wiewióreczka*, *zwierzyna*. Do materiału o sprofilowanej tematyce nie włączono 1 użycia hasła o innym znaczeniu: ‘kogucik policyjny’ (f=1), przenosząc je do grupy z f=1. Homonimia leksykalna wpłynęła też na przyporządkowanie do grupy z f=1 hasła *sowa* jako ‘grzyb’ (f=3), ponieważ nie uwzględniono innego znaczenia niż zwierzęce, a to, obok nazwy grzyba, było reprezentowane pojedynczo.

Najliczniejsze pozostają hapakslegomena, świadczące najczęściej o bogactwie słownictwa, w tym wypadku dziecięcego, nazywającego zwierzęta. Znacznie większą grupę stanowią przykłady z 1987 r., ilustrujące 64 użycia: *bawół*, *bocianek*, *byk*, *chrabąszcz*, *cielak*, *cielię*, *czapla*, *delfin*, *gąsienica*, *gil*, *głuszec*, *gryzoń*, *hipopotamek*, *indyk*, *jaszczurka*, *jemiołuszka*, *język*, *kaczucha*, *kanarek*, *kangur*, *kózka*, *krab*, *kruk*, *kucyk*, *kundelek*, *kureczka*, *kurczę*, *lampart*, *lewek* (‘mały lew’), *łabądek*, *meduza*, *mewa*, *misiek*, *nosorożec*, *osiołek*, *ośmiornica*, *owca*, *pajaczek*, *panda*, *pantofelek*, *papuzka*, *paw*, *piesiunka* (bez kwalifikatora *nlg*), *pingwinek*, *renifer*, *rumak*, *rybeczka*, *siwek*, *skowronek*, *sówka*, *stonoga*, *szpak*, *śledź*, *węgorz*, *wiewióreczka*, *wiewiór*, *wilczek*, *wilga*, *zebra*, *żrebaczek*, *żrebaszek*, *żubr*, *żuczek*, *żuraw*. Mniejszą grupę tworzą hasła z 2016 r., odpowiadające 47 użyciom: *baran*, *bażant*, *bizon*, *bocian*, *bociek*, *chomik*, *flądra*, *goryl*, *jaguar*, *jamniczek*, *kaczorek*, *kanarek*, *kangurek*, *karp*, *klacz*, *kociak*, *kogucik*, *kokoszka*, *koteczek*, *krecik*, *kuna*, *lama*, *locha*, *malpeczka*, *orzelek*, *pantera*, *pawian*, *pchła*, *pieseczek*, *psiak*, *pisklak*, *pisklę*, *psiacek*, *prosiak*, *pudelek*, *robaczek*, *ryś*, *sowa*, *suczka*, *surykatka*, *suseł*, *szańcza*, *ślimaczek*, *wydra*, *żmija*, *żółwik*, *żubroń*.

Do zestawienia nie włączono leksemu *bizon* w znaczeniu ‘kombajn’ (f=2, 2016). Nie uwzględniono też imion bądź nazw własnych, nawiązujących do bajek, np. *Reksio* (f=15), *Maja* (f=39), *Gucio* (f=16) z materiału wcześniejszego (1987) czy późniejszych przykładów (2016), jak *Puchatek* ‘imię misia z bajki’ (f=13), *pingwiny z Madagaskaru* (f=4), *Pszczółka*

Maja ‘bohaterka bajki’ (f=2), *Krecik* ‘tytuł bajki’ (f=2), *Peppa* ‘imię świnki z bajki’ (f=2), *Baran* – nazwa postaci filmowej, baśniowej; ‘bohater bajek’ (f=1) oraz *Filemon* ‘imię kota’ (f=1).

Materiał zarejestrowany w latach osiemdziesiątych zawiera cztery hiperonimy: *zwierzątko* (f=14), *zwierzę* (f=12), *zwierz* (f=2), *zwierzak* (f=2) oraz znacznie więcej pojedynczych użyć: 64 (1987) względem 47 (2016). Tendencje widoczne w zestawieniach obejmujących hapakslegomena i dislegemena są jednak odwrotne (22 względem 32), więc nie ilustrują radykalnej zmiany w zachowaniach najmłodszych użytkowników języka czy zubożenia omawianej leksyki. Natomiast liczniejszą grupę stanowią zdrobnienia, co potwierdza również poniższe opracowanie listy rangowej (tabela 1). Jedyny przykład zgrubienia stanowi *mrówa* (f=7), nie uwzględniono hasel oznaczonych *nlg* czy o znaczeniu przenośnym (*malpizson 2*, *malpucha 2 nlg* ‘zgrubienie od małpa’).

W analizowanym zestawieniu frekwencyjnym porządkującym wyekscerpowany materiał z 2016 r. znajduje się 5 hiperonimów: *zwierzę* (f=41), *zwierzątko* (f=15), *zwierzak* (f=5), *zwierzaczek* (f=3) i *zwierzyna* (f=2). Częste są formy zdrobnień, zgrubień prawie nie zanotowano, jedyny przykład stanowi *robal* (f=3). Użycie form deminutywnych nie jest regularne, mogą mieć wyższą frekwencję od form podstawowych, jak: *świnka* (f=18), *świnia* (f=14), *malpka* (f=9), *małpa* (f=8), taką samą, np. *krecik* (f=1), *kret* (f=1) albo niższą, np. *pająk* (f=9), *pajaczek* (f=2), *kangur* (f=6), *kangurek* (f=1), jeśli nawet zdrobnień jest więcej, np. *pies* (f=125), *pieseczek* (f=1), *piesek* (f=71), *psiaczek* (f=1), *psiak* (f=1). Większość przykładów nie posiada zdrobnień, np. *delfin* (f=4), *renifer* (f=7), *foka* (f=8).

Tabela 1 zawiera przykłady wyekscerpowane z listy rangowej, liczącej 1101 pozycji, uwzględniającej hasła o frekwencji równej 9 i wyższej (Zgólkowa, Bułczyńska, 1987, 324–337). Uzyskano w ten sposób 52 przykłady, stanowiące 4,72% wszystkich zawartych w niej hasel. Tym samym widoczne jest większe nasycenie materiału o wyższej częstotliwości użycia analizowaną leksyką niż na liście frekwencyjnej, zawierającej wszystkie hasła, dla której wartość ta wynosi 3,14%. Najwyższą rangę (115) ma hasło *kotek* (f=114), najniższą (1042) *niedźwiedź* (f=9). Trzy przykłady o najwyższej frekwencji to formy deminutywne (*kotek*, *piesek*, *miś*), lista zawiera 19 zdrobnień. Liczniesze i częstsze niż w nowszych badaniach są nazwy zwierząt domowych, np. *koń*, *konik*, *kaczka*, *świnka*, *krowa*,

Tabela 1. Wybrane przykłady z listy rangowej (1987)

ranga	hasło	frekwencja	ranga	hasło	frekwencja
115	kotek	114	528	kogutek	16
119	piesek	110	647	świnia	16
131	miś	98	654	baran	15
151	pies	82	665	kaczuszka	15
162	koń	76	667	koza	15
172	wilk	68	691	zając	15
222	zajączek	52	707	kogucik	14
241	ptaszek	48	734	zwierzątko	14
258	lis	45	740	biedronka	13
277	słoń	41	759	osa	13
292	rybka	39	769	sarenka	13
305	lew	37	807	kura	12
307	pszczółka	37	833	wiewiórka	12
384	kot	28	844	zwierzę	12
409	królik	26	888	robak	11
419	kaczka	25	938	krówka	10
420	konik	25	940	kurczątko	10
427	świnka	25	947	mysz	10
439	ptak	24	948	myszka	10
471	krowa	22	983	wieloryb	10
507	tygrys	21	999	żaba	10
519	króliczek	20	1000	żyrafa	10
531	ryba	20	1015	dzięcioł	9
559	bocian	18	1039	łabędź	9
565	jeź	18	1042	niedźwiedź	9
569	koziołek	18			
594	zabka	18			

Źródło: opracowanie własne (na podstawie: Zgólkowa, Bułczyńska, 1987).

kogutek, świnia, kaczuszka, kogucik, kura, krówka, kureczątko. Używanie form deminutywnych wynika ze sposobu komunikacji rodzinnej oraz słownictwa najbliższego środowiska, czasem miniaturyzowania czy infanlizowania świata dzieci (Zgółkowa, 1986, 39–41).

Tabela 2. Wybrane przykłady z listy rangowej (2016)

ranga	hasło	frekwencja	ranga	hasło	frekwencja
109	pies	125	660	świnia	14
150	kot	78	682	króliczek	13
164	piesek	71	689	mucha	13
210	kotek	54	706	słoń	13
230	krowa	48	727	dzik	12
263	ryba	42	736	kurka	12
273	zwierzę	41	738	lew	12
275	miś	40	741	niedźwiedź	12
358	konik	29	761	sarenka	12
379	wilk	28	807	myszka	11
398	koń	28	823	ptak	11
420	dinozaur	24	837	wąż	11
467	kaczka	21	883	motylek	10
469	kogut	21	895	pingwin	10
486	królik	20	922	żaba	10
487	kucyk	20	948	łabędź	9
542	świnka	18	950	małpka	9
557	krówka	17	963	pająk	9
565	rybka	17	991	tygrys	9
597	byk	15	1000	zając	9
619	ptaszek	15	1005	żabka	9
630	zwierzątko	15			

Źródło: opracowanie własne (na podstawie: Zgółkowa, 2016).

Materiał tematyczny, opracowany w tabeli 2, wyekscerpowano z listy rangowej, obejmującej użycia równe 9 bądź wyższe (Zgółkowa, 2016,

461–473). Wyłoniono 43 przykłady nazywające zwierzęta, co stanowi 4,28% słownictwa listy rangowej. Przywołanie nazw zwierząt jest zatem dwa razy częstsze w słownictwie o frekwencji równej 9 i wyższej niż w całym materiale, dla którego reprezentacja omawianego słownictwa stanowi tylko 2,31%. Najwyższą rangę ma hasło *pies* (f=125), najniższą *żabka* (f=9), pierwszy przykład tematyczny zajmuje 109. miejsce na liście rangowej, ostatni miejsce 1005.

Na podstawie 43 haseł listy rangowej wyłoniono dwa hiperonimy: *zwierzę* i *zwierzątko*, oraz 41 nazw zwierząt, a wśród nich 15 zdrobnień, np. *kurka*, *sarenka*, *malpka*, *motylek*, *myszka*, *żabka*. Pozostałe nazwy mają formę podstawową i deminutywną, np. *pies* – *piesek*, *krowa* – *krówka*, *świnia* – *świnka*, inne tylko formę podstawową, np. *dinozaur*, *dzik*, *kaczka*, *kogut*, *koń*, *lew*, *labędź*, *pingwin*, *ptak*, *ryba*, *słoń*, *niedźwiedź*, *tygrys*, *wąż*, *wilk*, *zając*.

W analizowanym materiale pojawiają się przykłady zwierząt egzotycznych, np. *tygrys*, *malpka*, *słoń*, *lew*, *kakadu*, dzikich, np. *wilk*, *dzik*, *sarenka*, *zając*, które są znacznie rzadziej reprezentowane niż domowe, np. *pies*, *kot*, *kogut*, *rybka*, *świnka*, *gęś*. Występują też hasła kojarzące się dziecku z zabawą, np. *konik*, *kucyk* lub zainteresowaniami, np. *dinozaur*.

Tabela 3 zawiera zestawienie haseł o najwyższej frekwencji (f>10). Skompilowanie treści i przejrzysty układ stanowią ilustrację ułatwiającą sprawdzenie pewnych tendencji czy zmian zachodzących w języku dzieci i sposobie nazywania świata zwierząt. Opracowanie ma charakter porównawczy, uwzględnia różnicę trzech dekad, dzielących gromadzenie oraz opracowanie materiału do obu publikacji (1987, 2016).

W zestawieniu dostrzegalne są pewne różnice, jednak zasadniczo zmiany uznać można za niewielkie. Dominują hasła *kotek*, *piesek*, *pies* (1987) i *pies*, *kot*, *piesek*, *kotek* (2016), w różnej kolejności. Znaczące zmiany częstości użycia dotyczą np. haseł *miś* i *wilk*, w przypadku których zanotowano jej spadek o połowę: *miś* z f=98 do f=40, *wilk* z f=68 do f=28. Zdarzają się zamiany miejsca, np. frekwencja hasła *krowa* wzrosła z f=22 do f=48. Niektóre przykłady są używane równie często, np. *królik* (f=26 i f=20) czy *króliczek* (f=20 i f=13).

Tom *Słownictwo dzieci w wieku przedszkolnym* z 1987 r. zawiera na liście frekwencyjnej 6123 hasła. Wyłoniono z nich 192 o tematyce zwierzęcej, stanowiące 3,14% zanotowanego materiału. Lista rangowa zawiera 52 hasła, co odpowiada 4,72%. Lista frekwencyjna opracowania *Słownictwo*

Tabela 3. Zestawienie hasel o frekwencji $f > 10$

hasło (1987)	frekwencja	hasło (2016)	frekwencja
kotek	114	pies	125
piesek	110	kot	78
miś	98	piesek	71
pies	82	kotek	54
koń	76	krowa	48
wilk	68	ryba	42
zajączek	52	zwierzę	41
ptaszek	48	miś	40
lis	45	konik	29
słoń	41	wilk	28
rybka	39	koń	28
lew	37	dinozaur	24
pszczółka	37	kaczka	21
kot	28	kogut	21
królik	26	królik	20
kaczka	25	kucyk	20
konik	25	świnka	18
świnka	25	krówka	17
ptak	24	rybka	17
krowa	22	byk	15
tygrys	21	ptaszek	15
króliczek	20	zwierzątko	15
ryba	20	świnia	14
bocian	18	króliczek	13
jeż	18	mucha	13
koziołek	18	słoń	13
żabka	18	dzik	12
kogutek	16	kurka	12
świnia	16	lew	12
baran	15	niedźwiedź	12
kaczuszka	15	sarenka	12
koza	15	myszka	11
zając	15	ptak	11

kogucik	14	wąż	11
zwierzątko	14		
biedronka	13		
osa	13		
sarenka	13		
kura	12		
wiewiórka	12		
zwierzę	12		
robak	11		

Źródło: opracowanie własne (na podstawie: Zgólkowa, Bułczyńska, 1987; Zgólkowa, 2016).

dzieci w wieku przedszkolnym w latach 2010–2015 jest nieco obszerniejsza, ale analizowana leksyka pozostaje mniej liczna. Spośród 7183 haseł uzyskano 166 o tematyce zwierzęcej, co daje 2,31%. Lista rangowa liczy 43 hasła, stanowiące 4,28%. Różnica procentowa potwierdza zmiany zachodzące po trzydziestu latach dzielących omawiane badania. Widoczny jest mały spadek nasycenia wypowiedzi dziecięcych tematyką animalistyczną, wynoszący 0,83%.

3. Podsumowanie

Wypowiedzi najmłodszych użytkowników polszczyzny, gromadzone w latach 1980–1983 oraz 2010–2015, stanowią teksty źródłowe niniejszych badań konfrontatywnych, a także podstawę przyszłych inspiracji naukowych. Słownictwo dzieci nie pozostaje hermetyczne, ale się zmienia, choć niezbyt szybko. W celu precyzyjnej oceny, jak bardzo i w jaki sposób uwidacznia się to w czasie życia jednego pokolenia, konieczne byłoby przeprowadzenie szerszych badań. By natomiast sformułować szczegółowe wnioski na temat zaprezentowanego słownictwa, niezbędne byłoby poszerzenie analiz ilościowych o jakościowe.

Tom z 2016 r. należy do opracowań słownikowych zawierających najnowszy w polskiej literaturze przedmiotu zasób leksykalny, a tym samym do takich należy wyłonione z niego animalistyczne słownictwo dziecięcych respondentów. Warto je w przyszłości skonfrontować z podręcznikami,

ćwiczeniami, pomocami dydaktycznymi o takiej samej tematyce, przeznaczonymi dla dzieci w podobnym wieku, które nie rozpoczęły jeszcze edukacji szkolnej. Badania frekwencyjne, w tym stematyzowane czy sprofilowane w inny sposób, mogą być pomocne w kształceniu językowym i społecznym, wspierając metodyków, dydaktyków, rodziców oraz wychowawców, a przede wszystkim dzieci, by przygotowywane programy czy materiały pozostawały spójne z ich kompetencjami. Przydatność niniejszego opracowania dotyczy również glottodydaktyki i zajęć terapeutycznych.

W związku ze zwiększającym się zainteresowaniem językiem polskim jako obcym oraz obecnością w krajowych przedszkolach czy szkołach uczniów polonijnych, wskazana możliwość praktycznego zastosowania uzyskanych wyników wydaje się realna. Rodzicom i nauczycielom zaleca się na podstawie badań frekwencyjnych opracowanie testu, by sprawdzić zasób leksykalny, „dzieci powracających zza granicy lub [...] cudzoziemców uczących się języka polskiego jako obcego” (Zgółkowska, 2019, 12). Możliwości zastosowania opracowanego materiału frekwencyjnego dotyczą zatem wielu aspektów.

Kolejna perspektywa, choć nie ujęta bezpośrednio w sformułowanym celu badań, prowadzi od przeszłości do przyszłości: „Dzisiejsza polszczyzna dzieci w wieku przedszkolnym zapowiada stan naszego języka za lat kilkadziesiąt. Jest to historia języka *à rebours*, czyli podstawa do prognozowania językowego” (Zgółkowska, 2019, 12).

Sprofilowane badania filologiczne potwierdzają, że adepci *human-animal studies* (*animal studies*) poszerzają swój zakres zainteresowań o konteksty językoznawcze. Wsparciem pozostaje również pedagogika, szczególnie w przypadku praktycznego zastosowania omawianego materiału, obejmującego wypowiedzi dzieci o zwierzętach. Tematyczna ekscerpcja z publikacji słownikowych ilustruje to, co najmłodszy mówią oraz, pośrednio, co się im mówi o zwierzętach. Analiza dotyczyła opracowań zawierających słownictwo używane przez dzieci, zgromadzone dzięki rejestracji swobodnych wypowiedzi. Kontekst stanowią inne prace poświęcone badaniom statystycznym języka mówionego oraz słowniki minimum. Rezultaty badań powinny służyć weryfikacji przydatności zasobu leksykalnego w komunikacji z najmłodszymi użytkownikami polszczyzny. W związku z rosnącą potrzebą glottodydaktyczną oraz nauczaniem języka polskiego jako obcego w polskich przedszkolach, szkołach i na uczel-

niach, wskazać warto i tę perspektywę przyszłych badań, skorelowanych z przedstawianymi w niniejszym artykule zagadnieniami. Z jednej strony potwierdziły one obecność opisanej tematyki w wypowiedziach dzieci, z drugiej, jej zasadność, uniwersalność, jak też skuteczność w kształceniu językowym w ogóle, np. w celu modelowania zasobu leksykalnego, wpływającego na kulturę słowa czy też zasób profesjonalizmów.

Zaprezentowane badania dotyczące najmłodszych użytkowników polszczyzny dwóch pokoleń wpisują się w szerszy kontekst społeczny. „Poprzez język dziecka widać jak przez dziurkę od klucza dom, rodzinę i dziecięcy świat w takim otoczeniu” (Zgółkowa, 2019, 12). Środowisko rodzinne oraz praca pedagogów zapewniają dzieciom przed rozpoczęciem edukacji szkolnej zdobycie kompetencji językowych, a także wiedzy pozajęzykowej, przyrodniczej. Umożliwia to wieloaspektowe postrzeganie wspólnego świata ludzi i zwierząt, poprzedzając instytucjonalne kształcenie proekologiczne.

Literatura

- Bakke, M. (2011). *Studia nad zwierzętami: od aktywizmu do akademii i z powrotem*. „Teksty Drugie” nr 3, s. 193–204.
- Bykowska, J. (2017). *Rośliny drzewiaste w hortiterapii*. W: *Hortiterapia jako element wspomagający leczenie tradycyjne*. Red. A. Krzywińska, Poznań: Rhythmos, s. 27–58.
- Henschke, M. (2017). *Znaczenie traw ozdobnych w hortiterapii*. W: *Hortiterapia jako element wspomagający leczenie tradycyjne*. Red. A. Krzywińska, Poznań: Rhythmos, s. 9–26, <https://doi.org/10.21784/EiZ.2016.014>.
- Kaczmarek, L. (1988). *Nasze dziecko uczy się mowy*. Lublin: Wydawnictwo Lubelskie.
- Korolko, M. (1990). *Sztuka retoryki. Przewodnik encyklopedyczny*. Warszawa: Wiedza Powszechna.
- Krzywińska, A. (2017). *Hortiterapia jako element wspomagający leczenie tradycyjne*. Poznań: Rhythmos.
- Kurcz, I., Lewicki, A., Sambor, J., Woronczak, J., Masłowski, J. (1974–1977). *Słownictwo współczesnego języka polskiego. Listy frekwencyjne*, t. 1–5. Warszawa: Polska Akademia Nauk, Instytut Badań Literackich.
- Kurzowa, Z., Zgółkowa, H. (1982). *Słownik minimum języka polskiego*. Poznań: Wydawnictwo SAWW.
- Łogoźna-Wypych, K. (2020). *Koty to dranie. Obraz kota w wybranych słuchowiskach*. „Zoophilologica. Polish Journal of Animal Studies” nr 6: *Mity – stereotypy – uprzedzenia*, s. 347–372, <https://doi.org/10.31261/ZOOPHILOLOGICA.2020.06.23>.

- Ogrodzka-Mazur, E., Błahut, G. (red). (2017). *Zwierzęta w kulturze i wychowaniu*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Rudziński, G. (2002). *Lista rangowa słownictwa tekstów naukowych z dziedziny ochrony środowiska jako pomoc w nauczaniu języka specjalistycznego*. „Acta Universitatis Lodzianensis”, „Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców” nr 12, s. 93–107.
- Singer, P. (2004). *Wyzwolenie zwierząt*. Przeł. A. Alichniewicz, A. Szczęsna. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Szuman, S. (red.) (1968). *O rozwoju języka i myślenia dziecka*. Warszawa: Dom Wydawniczy PWN.
- Szymoniak, K., Zgółka, H., Zgółka, T. (1991). *Słownictwo polskich tekstów rockowych. Listy frekwencyjne*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Zgółkowa, H. (1983). *Słownictwo współczesnej polszczyzny mówionej. Listy frekwencyjne*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Zgółkowa, H. (1986). *Czym język za młodu nasiąknie...* Poznań: Wydawnictwo Poznańskie.
- Zgółkowa, H. (2013). *Słownik minimum języka polskiego*. Kraków: Universitas.
- Zgółkowa, H. (2016). *Słownictwo dzieci w wieku przedszkolnym w latach 2010–2015*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Zgółkowa, H. (2019). *Język w dziecięcych słowach...* Poznań: Wydawnictwo Media Rodzina.
- Zgółkowa, H., Bułczyńska, K. (1987). *Słownictwo dzieci w wieku przedszkolnym. Listy frekwencyjne*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Zgółkowie, H., T. (1992). *Słownictwo współczesnej poezji polskiej*, t. 1–2. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.